

ההעפלה בשירי אלתרמן

איילנה קדמי

כל אבא לעסוק בהעפלה בשירי נתן אלתרמן רואה לנגד עיניו אתהשרדה האקטואלית שלו. שיריה זו כוללת שלשה שלבים, שאפשר לכנותם בכינויים ציוריים: הפרודור, הטרקלין וטרקלין-העל. יש הכוללים מעייניים בין השלושה, אך השירים כולם נכנסים לסמגרת תמאטיה שכולה רופה הערצה והקר הממחה אותה הוא רצון ההנצחה.

טורי 'דגניים', שורכים ראן בדם פרודורדו ל'טור השכיני', החלו להתפרסם ב'הארץ' בשנת 1934. אם אנו מנסים לכתוח שירים אלו, הרי שבאופן כללי שולטת בהם אווירה קלילה במקצת ואין הם מממודדים עם בעיות חריקות עולם. המשודד לא-אד-בהם-אלא-מננהם במטורניים הנצחה ומשום כן, אילי, ייתר על ההצעה שדונה ב'1939 בינו ובין עורך 'הארץ', להוציא לאור קובץ של 'דגניים', השירים כידוע. ראן אוד בספרים רק אחרי מותו.¹

שירי 'הטור השכיני' החלו להתפרסם ב'דבר' ב'1943, ואפשר לתת להם את הכינוי 'שירי טרקלין', משום שיש בהם ליטוש הניתן לשירים היכליים לשמש מטרתו ייצוגית. תוך כדי פרסום השירים הללו חש המשורר מתרברב לקהל קוראיו ותובחתי הן כיסוי למאורעות שהתרחשו בשבוע שבו נכתבו. המיוחד כיטור יעיר היווני, הופיע ב'1957. אפשר לנות את שירי הספר כשירי טרקלין-דהעל משום שיש בו הספר יעיר היווני, הופיע ב'1957. אפשר לנות את שירי הספר כשירי טרקלין-דהעל משום שיש בו

מגמה לתפוס את הדברים ממרחק מסוים ולמת להם עומק של הכתחה ורגש. רכר זה הופך אותם לאקטואליים פחות ולמנותקים מעט. אך אינו מכטל את הקשר בינם לכין דאירועים הנומזים או המתחארים.

הפרודורדו

כשאנו פונים לשירי 'דגניים' אפשר לומר, שהם מרפרפים על פני האירועים אך מפעם לפעם פורצת מתוכם אותה אמירה רצינית שיש בה משום קביעה עובדתית ונקיטת עמדה גם יחד. ב'סיקציות מל-אכריות', התרחחת שירים אלו, כשיר 'הינן כחלמים' (א', 35) מופיע סיפור של 'אונייה כבויה אודות מול פני העיר'.² הסיטואציה כנדה והמשורר משתמש במילים המדמות על מוות, בכי וכישלון. ייתכן שישנם כשיר פותחה זה חומרי-גלם המופיעים בהתפתחות רחבה יותר בהרבה שירים מאוחרים — החוף האפל, תגלים הגדולים, נתמלגום תפרוש מעל — בכל אלה יש משום רמז למה שעתידי לקרות.

השיר בניי בצורה מקוטעת ומלווה אותו צעקת עיצור, הנומרת לנו לחוש בהתמססותו של חלום ויצורת בניי בגשמת מעורבים של פסד ומקווה.

1 ראה פנדאט של מנס דודמן ל'דגניים', א'. הוצאת הקיבוץ המאוחד, תשל"ד.

2 הם נקראים שירי 'ז'טור השכיני', משום שפורסמו בטור השכיני של ה'יתרון' דבר' ל'סי טור הטורים מביד ל'שמאל'.

3 והשיר מתייחס לסיפור האנטיגי יל'מים, שהגיעה בפנים השכינה ל'אין בספטמבר 1934, והגלחה להוריד רק 50 עלים בחוף פבר' ורחוקן חוזרת ל'ארופה'.

תגלים שחוזר למילן הגיש שות' רק אחרי כמה חודשים, ב'ישות' (ראה 'דגניים', א', הפנה בפס' 303/4).

המסקת החתום את השיר אירוני וכואב — 'ישנן השם שיכת ציון היינו כחולמים'; האסוציאציה המעוררת גורלה ומכטיחה ומשום כך היא עומדת ביחס הפוך להצלחתו של המבצע. כשלושת השירים האחרים המופיעים בדוגמתי כבר ישנם תיאורים של עלים ודם יכולים להיחשב לשירי התעמולה ולא לרמזים.

כשיר 'מקום בן-דוד' (1944) מופיעה ההתייחסות הראשונה לעלייה ובה אספקט רומאנטי מזורז — יהודים עולים מפולין באים לארץ, וכפעולה ראשונה הם מתחילים לשחק עם קלפונים ערכים. אין המשורר רואה בדבר מקורו. הוא מפרש זאת כסמל של נורמליזציה — 'יהודים באים לארץ ישראל כמו שכאם לארנגטיונה'; ברור שיש פה הקווה שנתפרחה כרגע שהעשרים נטוור והעלייה הוגבלה. ב'הזקנים' (1944) יש המבטנים לכהונתם ברכיב שמנטים זקנים שעלם לארץ. התאור מובש הרוח החושיה היסטורית, אולם הסיום מרמז על מה שעוד עומד לקרות: 'על דבר הזקנים עוד יהרד כאלחוט, אם בחסר נשקו עפרה או בזכות, ובמדת אפשרות הקליטה'.

בשיר השלישי כ'דגים', הודן ב'יכולת הקליטה' כפיכול, בכך ברור לנו מה מצפה למי שינסה לעלות לארץ. לונדון היא המקבצת מה היא גורלו של היהודי הנמק בספינה. ואם יאמר: 'פה זרועי, פה זרועי רכתי, גם אז יישאר על הסף וישמע על חסרו של הכרטיס'. שבו חלויים חייו (כ. 196). אפשר לומר שארבעת השירים הללו אינם אלא פתיחה מרומזה לנושא העלייה וההתפלגה, ואם נרצה לנקוט אותה שיטה תוך סקירת 'הטור השביעי', הרי שיעלו לפנינו רמזים ורמזי-רמזים הדנים בעלייה, בהתעמולה ובקליטה והניסיון הדין. למעשה, בלתי-אפשרי. משום כך נצטרך לכוון את הכר מן המלך ולהתייחס לשירים שנושאם התעמולה כלכך. מתוך אלו שנוצטט ונביא תעלה התייחסות סיפורית-היסטורית השוורה ברצות פוליטיות ואנטישיות ומביאה תמונה של התרחשות מופלאה.

דטרקולין

רוכ שירי התעמולה נכתבו בשנים 1946-1947. היו אלה השנים שלאחר מלחמת העולם השנייה הישואה וערב מלחמת העצמאות והקמת המדינה.

מיר לאחר המלחמה, כשהגיעה ארבייה מואלנסיה ונולדה בה חנוקה שנקראה 'אניה ולנסיה', חש המשורר בהולג פטישה של ההיסטוריה. הוא מרגיש עד כמה נפלאה הלידה ומזמין ממשלות להאזין לקוליה. תוק-הקיום שלה עומד מעל לחוקי כל המדינות, אבל מה ממשלות מבינות בחוקים (הטור השביעי א', 94). ביאום משובה לרב-חובלים אסלקי אחרי ליל הורדה (א', 97) יש ביטוי עז לצורך התוצחה. שורותיו של השיר, שהוא אחד הידועים והמצוטטים ביותר בין שירי התעמולה, קצובות, ורוח קרביה מפעמת בה. הפתיחה תיגינת:

עננים על ראשינו, הרוח איתן,
המלאכה נעשתה, חי שממים!
נריים בוט, קפויטן, של ברכה, קפויטן,
עוד נשוב ניפגש על המים. (שם)

נאום תשובה
לרב-חובלים איטלקי
אחרי ליל הורדה

נתן אלתרמן

עננים על ראשינו, הרוח איתן,
המלאכה נעשתה, חי שממים!
נריים בוט, קפויטן של ברכה, קפויטן,
עוד נשוב ניפגש על המים.

עננים על ראשינו, הרוח איתן,
המלאכה נעשתה, חי שממים!
נריים בוט, קפויטן של ברכה, קפויטן,
עוד נשוב ניפגש על המים.

יום נבואה — ואמה פונית של פודק
תשכ, סב, על בקבוק של קיאטי,
ותחנף ותריק ותחנף של ספק
ותאמר — פו ספקיה זקוטי.

אלמנותי, קפויטן החדר הזאת
ובלויים אינה קפוקמת.
אף אם אין היא פנים ושוקה פקפולת,
פתיסטורקה אזלי היא נשמת.

פו ראייה, רבוח בעולם העול,
אף אזפר עוד, חי סנקה מרדי,
איך נקטפתי פחשף פמו סרונגל,
אוחו ליליה על חוף סרדיה.

על הצי הלויה, האמה הקוין,
קפוד עוד פשיי ורומנים,
יתכו פו בוי קפויטן קפויטן
ולנאן עוד הרפה קפויטנים.

ונספר לך אז פו פו חתנים השערים,
פבר מזמן פו חתה, חי שממים!
ופתחה אותם זו חבורת העגרים
שקמדה אוחו-ליליה פמיים.

את עמל פחורינו סוד-ליל יעטו,
אף עליו נפרד בעל לחם,
הו ראיית פציז משפנות אל החוף
הם נישאים את עמם עלי שפם.

אז תצטקו: לא קורה אנו-חיה-הפשיחית,
לא השפיע החדר אפלו!
ותקטנו את פסוקיה בקללה אטלקית...
ותוצות הנמל יאפילו.

לחיי עה היליה הפו זאיתו!
לחיי השבנו והפדו!
לחיי השפנות הקטנות, קפויטן!
לחיי השפנות שפדוין!

פדו קרנה וקלנו אל מול ודם איתן —
לחיי השבנו והפדו!
לחיי השפנות הקטנות, קפויטן!
לחיי השפנות שפדוין!

ולחיי כחוריים שקפולת הפקוד
והאפלו פונו את השעיט,
למלעד הנמל למוקום הנעור,
פלי מאפלו ופשה פליל צידי.

עננים על ראשינו, הרוח איתן,
המלאכה נעשתה, חי שממים!
נריים בוט, קפויטן, של ברכה, קפויטן,
עוד נשוב ניפגש על המים. (שם)

גם פהם יקפוד עוד ספור מקינים,
פי רואים נלויים ורקיניע
איך עומדים הם בקרוב-קרנפולר של הקים
על ספקיה בודדה — שפתקליעו!

מעפל צען בסענה יודינה
היהודים - בדרך לפרינת היהודים.

למילין ומוסיפה לו נופן, שכן יום תג היא היום שבו ממלאה האומה אמונה ובוז גם יחד וביעניה רוטט תלצוק שמותו לקראו גאווה.

רומה הכתוב בשפה הארדית⁵

דוקא משום דהוה שיר אחד הפופולאריים שבין שירי 'השור השביעי' הודו ואי לתשומת-לכ בתצבעו על הדרך המיוחדת שבה נוגע המשורר בנשואים אקטואליים. לפנינו וריאציה של מוטיב. תחת והודי הזקן בגינסה הארדית מופיע ילד, ותחת אס-הדרך בנפשה באה ספינת מעפלים הנושאת את הילד. כים. אם נכרד את השורות המספרות על האונייה ייווצר שיר דראמאטי. שהוא מעין שיר בתוך שיר:

על אם הדרך עץ נכרות
...הללה רד
ליל סער על המים
...הספינה על ער
נטוה מערף רוה
...הספינה על ער
זועקת מול הרוח.
...הספינה על ער
הוחרת, שואגת קרי
...הספינה על ער
כורעת, נשקת מים.
כורעת הספינה על ער
עוטה שלופת עיפורן/
על הסיפון ניצב הוא רם,
חבוק בחבל פלי.
העץ השב משיר העם,
מזמר הקפלות.
ובאלו שוב, לפתע,
כולו טובל בצחוק חלל
של תוף וקלירנסה.

השיר שלפנינו הוא שיר קצבי, הנותן לנו הרגשה של תנועה על פני הגלים, הרות הזועפת משלה לכוחות ההיצעונים המאיימים על המעפלים ועל הרשיון גם זה, והספינה המאונסת הופכת במגרבחה את זעם הירדנים לעם ארץ-אונים. היא זועקת, שואגת ואף שולפת ציפורניים. כריעתה באה רק לצורך תנועתה על פני המים, וגם כשהיא נוטה על צידה הרידה ממשיכה להבקיע לה דרך ולשוט קריימה. תמונה שגארה היא תמונת החורן הרם, החבוק בחבל פלי וטובל בקולות הצחוק והזילל.

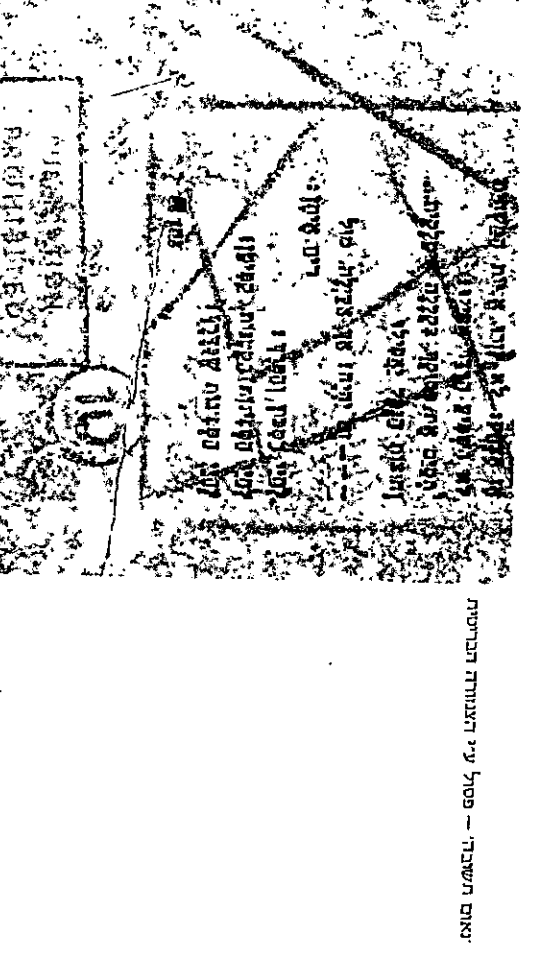
5 על רשע זה ראה מספר של דר סוזן 'על אהוד' מספר יצאית 'יבנהל', הוצאת ספרית פועלים, 1966. במאמר ובתחתיה ציטוטים שונים של השיר.
6 כן המקורות תן של המשורר והשיר הזמן ששיר ערש ליד דראמאטי שותו.

הואר הנתונים הנושאים את עמם עלי שכס וציורה של הספינה הכודדה המבקיעה את המסגר משילמים תמונה של גבורה, כשמעליה מרחפת דמותו של אותו דכ-חובלים אישלין, המטיים את פסוקו בקללה איטלקית ומשמש מושא לקנאתם של קפיטנים רבים.
כדי-שיית בין נחשון וגוון (א', 90) אנו שומעים את סיפור העלייה המלתי-ליגנאליה דרך עיריהם של חניקות, השיר חדרר אופטימיות וסיטונאליות, רעם ואת אנו חשים כהרגשה ההיסטורית המפעמת-לכל המשורר: יצי אנגלי פה אולי לא לער יעמוד, אך ערשות ילדים פה לעד תעמודנה.

ההתנגדות - היא סמל לאומה העומדת על כבודה ונאמקת: אך אצל המשורר המציקי מעטודדה-שאלה שאולי רק השיר המספר על 'כרכה פלתי' משמש לו חשוכה. האם יש צדק בחלוקת התפקידים הודו החלשים הניצולים נלחמים כמות ובחירוף-נפש. הריישוב העברי בארץ - האם רשאי הוא לדרוש זאת מהם?

ביברכה פולדי (א', 105) נחתה משוכה של גבורה, המדיגישה את הקשר בין העם ובין השבים אליה. כרכה פולדי נפלה תוך חרפו על הורדה מעפלים. האונייה כמו באה לראות אם רמה שניתו לאנשכת בחצר האבודה, המאבק נמשך והופך להיות אכזרי יותר. בהעם ושלוחי (א', 85) מסופר על זעקת שונלר בספינת גירוש ומתבודד. באבו של מי ששילם את המחיר והוא אינו שותף למאבק אלא בעל-כרדו בלתי, והוא מצטייר בדמותו של שליח בעלול ברממה לעלות מגלים וירקים, וכאחד הלילות אל חלון האומה להרביק את פניו הצמוקים. האומה חייבת להיות ראויה להביט בפניהם של שליחים באלו, והשיר 'מזרח תן' (א', 88) מדגיש את מצב המבחן שכן היא נמצאת במצאותם של אנשי ייצוא אירופה תשי'י, שהצבא הבריטי נאלץ לנרוד אותם בירדהם וכרגליהם אל החוף הגרמני יש הדגשה חזקה עוד יותר של מצב המבחן - השאלה הקטורית המוצגת כפני הקורא היא: 'מהו תג לאומי?' והמשוכה הניתנת צמודה כביכול

4 השיר נכתב לפי ציוריהם של דר מין מרמזיטוס וישאל חרוב משוררים, לאחר באה ספינה המעפלים יזוג שיש לחוף הירדה בראפתו 1945. דכ-חובלים של הספינה והתן אישלין וסמל אסאליו. התנועה נבדלית במחלה את תופסת תשי'י. אך כעבור יסון מהחזרה בה השיר נסמ.

אום תשכ"ד - פסול עיי הצגותיה הבריטית

(21.3.1947) מחואר עזרי מלמטה, כשהוא הופך לחלק מהגולים. האחריות כעת מוטבטאח לצורה חדה. כמו כן מרגיש האצטוד שארץ-ישראלים גורשו אל מחנות פמגוסטה (בעת שסייעו למעפילי הספינה 'ישבתאי לודינסקי').

בשיר 'שחרור קפריסין' (א', 107) כבר נמצאים את בשחרורו, כשהבטורה חולפת 'ימנו אש בפפחתי' ומעמדה את הכחורים והכחורות מול עתיד חדש ומכטיח: 'השיר הוא סיכום למלחמת ההעפלה. תואר של 'פקד בדבריי-הימים של עם', האי שהפך את חרפה הנבל לחרב ביד החרות יונק בכבוד, והפרשה ששירים ומחשבת בה רבים הוקדשו לה תפוך לזכר קודש, שינוצת בהיסטוריה ההגדרת.

מדינת היהודים, לך ידוע:
הם נסכו את כוחם אל כותך
בל ראות את השכר האנטי

אשר שמו הוא — לדיוח בחוכך!

כך אומר המשורר בשיר האחרון המדבר על ההעפלה. אחר שיר זה מופיעים עוד רבים אחרים הרגים בעלייה ובקליטה ואף בחללי לידחה של האינטגרציה, אולם שוב אין זה אותו מאבק בין עם לציוני אלא מלחמת קיום של עם בתוך עצמו. השיר השביעי 'המוקדש לעליית הנוער' (משפט האוליה, א', 111) והמספר על מרכז הקטנים (כנאי תימן, א', 117) מזכירים אף הם פקים מהוללים בחלוצות ישראל אך קיימת בהם כבר הנורמליזציה של מדינת היהודים המצפה לכנייה השבים לגבולם הנוגה עינם את 'יום המליון' (א', 120) ואת העובדה שימפערות השכרות. מכורות עשויים, מצרפת, מסטמבול, מלל שחרר לולל אורם כבר צועד המליון השני.

נתן אלתרמן
ברוב
לקפריסין —
למקור במחנות
המעבר. תמון:
אביב 1948

טרקלין-העל

לאחר פרסומם של הכרך השני של 'השיר השביעי' (תשי"ז), התעוררה בקורת שחששה מפני התמסרות הותרה של אלתרמן לשירה הצבאית. הקובץ 'עיר הונה', שהופיע ב-1957, שימש מעין הולם לכיקורו והביא עמו אכזבה רבה. הפואמה שבפתיחת הספר נראתה כסדרת הרחבה של שירי 'השיר השביעי' אך הציעה על יכולתו הכללית-נרלית של המשורר.

אחרי כן יסוד השביעי" או מיוחד — אלה נגלים בתשי"ז של תבנית גדולה מצמצום. יתר מזה — המבקר רואה בשירה את התרעה ההיסטורית כפי שהיתה מבלי שחיה ונתנה למחיקה. השירים המדברים על ההעפלה בעיר הונה רבים, ואחדים מהם משלמים את שירי 'השיר השביעי' הרבים בסצנות מסוימות מאור. סקרנו את תיאורי הונה, רכי'החובלים החופים. כשירים האקטואליים הכריזם נראים מוכנים ואינם רורשים פרשנות. בשירי 'עיר הונה' יש רמיזות ואינורים, כפתיחה כגון: 'מחוף האיטלקים הרווינים הלכו האוניות. כאפלה חרבה להן השבת העני' (עמ' 11) צפון ספור שלם, והדימויים הבאים לאחד מכן רק משלמים אותו ופתיחתם לפינוי פתח להשואות והשלמות.

בשיר 'סחר שוק' מופיעות יונן וצרפת של החיירים, כשמן צבועות בצבע הסוואה ונתונות חופש מלא לדריונון. רק הסוף מצביע על הכוונה האמיתית שהיא להעלות על נס 'סרסורי עיר החוף הדרומית אשר מכור כל-שייט וכלי-אש למלאכת' (עמ' 12).

הביתם האחרונים מאחדים בתוכם את שיר הערש עם שיר ההעפלה:

הים, ילד, שעור החתוליה
לתוך ייפנתה.
הוא גם היום עמוד תפילה,
הוא גם היום מנבח.
... על אם הדרך עץ עמר
ולא יפול אפיים.
נום, ילד, הספנה על צד
בתוכה, בקנעת מים.

כאן כבר ברורה ברונתו של המשורר, הוראה בהעפלה מנחה, שעליו מקריבים גיבורי האומה קרבנות בטום יגשימו את חלומם והפכו את ארץ מולדתם למקלט בטוח לכל שכי ציון.

בשיר 'על הסיפון', שפורסם בעיתון ולא הובס לספרים (1946:2.15), מופיע מוטיב המצוי ביאם השלישית ('שירים שמכבר', עמ' 123): 'השיר ממשיך בציוויו אח יעל אם הדרך' וגם בר מופיע התוך חרם כסמל. הוא גם מרמז לשיר שהתפרסם חודש לפני כן והרגיש את המאבק על אוניונו אחת בחודש, שהיא יקוטה' של חסד.

על הסיפון, הינו יצירה מיסטיה במקצת, שעבר הווה משמשים בה בערכוביה ושומרים אותנו כמסגרת הלירית. האיש המה הניצב על התוך מייצג את כל עולם העבר שציוויה על היוזשים לעלות לארץ. רואח בכוח ידיעתו את המאיים והאכזרי שבולתה, האיש המה, בנימן זאק הרצל, מבטיח לילדים שהיכל ליענים להם על חלומותיהם, שמדינת היהודים אמנם קיימת, הוא מביט על הילדים באילו חיו ילדי, הגם וטרורל, ומזכיר להם את חוברתו 'מדינת היהודים'. יש אלמנט משיחי חזק בתמונה המתארת את החווה שקם לחחייה ויניצב על כל אניה, אשר חרב עליה מונחת.

בשיר 'הארמיה שמחוך לתוך' (ג', 153) מתואר צי אוניות הפליטים כארמיה חזקה, עקשנית ומורדת. ארמיה כוז מסוגלת לאיים על כל תקוף, ולפיכך מסוכן זה המשחק לנדפים, אך לרופים הוא מסוכן לירוב פי שניים, יש מין משחק כשירים אלו — הנדפים על צואר אנום נחמים, וכלכם — כוז לרופים ואמונה כמותם שיגידל ויעמוד להם בעת צרה.

זוהי האוריקה השולטת במלחמת ארופה תשי"ז (ג', 156), עת מועלה תיאורם של היזשים סביב השולחן הודק. הספינה שנוגחה היא המשך לתמונת שחרר ונראו כבר בעולם, אולם המשוכ נותרה אחת. הנער שנוצח ושחרר נשאר עומד לידו לימן החזרות וזהו דרכי הנצחת.

כסדרת השירים המדברים על אי הגירוש קפריסין, עולה דמותו של היהודי החותר לארצו ואינו מנע אליה. גם עלי של העם האנגלי שניצח-ולא-ניצח מרופת מעל למונה, אולם המסרה העיקרית היא הצבעה על המחשבה, שחייב להביא כנפיר שחרור. ביציל הגדרתו והכבלים (ג', 151) הנקודה העיקרית היא האצבע המאשימה המופנית כלפי אנגליה, העם הכונה את בני-הסוואה הוא כונה אותם גם לכינוי אחריו: 'עוד: 'האסיר מחכה למחר, מלך ליל, אך שומרי מלך ליל, פוחדים למחר'.

השירים הנגעים לפרשה זו בשיר השביעי' מעלים על נס גם את ההווה כמחנות. בקומריץ בקפריסין, חת שיר שוקית, שפורסם מחמת שאלת בורמן ונתונתו סופית: אניה מלכה כסם השקט ונטי מלך על אש המדוך: השיר מופיע לראשונה ב'ת, חובר 7 (תשי"ז-תשי"ט), עמ' 35.
מן תואר ל'ציון ששיר זה תוקף 1500, אך הוא לא הובס לספרים ירחם שמשיר השירים לא ראה המשורר שירים חשופים, בשל החווה על דיונות מוכים, הכוללת בתם.

ואסדות וירדעיים שאנשים לומדים עברית. ישנה מחצית לעובדיה שהיטטוריה של אומה שלמה שוכנת לה כן על סיפון של אי מקרי. חבר הקיבוץ הממושקף — שבו דמונתו, עזרי, כבר נזכר כשור השביעי — ופליטי השואה שהתפזרו לחבריו ודבקו בדמותו מופיעים יחד, ומעל לכל מרחפת רוח סיפוריה הקוראית לזמן הארוך להתייחס.

ביספור מלילתי (עמ' 41) לפנינו פואמה שלמה של שבעה שירים, המביאה כפרטי-פרטים את פרשת ברכה פולד. אלו מביאים את השיר בשור השביעי (א' 105) ויכולים להשוות את שני המלווים — בשור' מובלעת האחרות בין האונייה לבין הנערה ומודגש, כפי שכבר ציינו, מעשה החילופין שבין האדם והסמל שנתח אורחי. בשירי עזרי הונח מופיע סיפורה המקורי של ברכה פולד, אך הרוח המתפתח מעליו זר של המספר הכל-יודע. גם כאן דומה שיש חזיתות-גבולות-שלבנות-באנטייה שתישא בכוא הזים את שמה של הנערה.

בשיר הראשון מופיעה האונייה הנחמקת מן המטוס המג מעליה (כנראה אוניית המעפילים 'ירנגישי'). גם תחנת המסורה אינה נעדרת מן הסיפור והקורידה מכליחים מעל. בשיר השני מתוארים נושאי הנשק המסתורים שעה שהרחוב ממשיך לנוע ולשוט. זה מול זה ניצבים השנותי והחריג.

בשיר השלישי מופיעה העיר הצופה לאות ולמולה הספינה המתולתת. בפעם הראשונה מוכרחת הנערה והיא יבלה המעגל, כעל גב מזבח. השר הרביעי כבר מתאר את הכיכר שלמה. כשצולמה של הנערה הזכה מופיע בניחוח דומה. כאילו יד עליון אוחזת אותם כוונה את הזרקור והוריה כדי לחרות על לוח עת וקרת את דמות הנערה העבריה. שלוש השירים האחרונים דיגס בהנחה. הם מעלים את הנערה מכשד ודם לנבחה של רוח ושל סמל. יש זימה פילוסופית ברורה בשורות: 'זמציץ מחרכים ברחש אחר נפל על פי מוסר אבות, והחופך את שמוחתין עם שחר לאניות כים ולרחובות'. ייתכן שיש כאן אפילו רמז לאות מוטיב מקובל בספרות שהופיע לאחר זמן, הלא הוא מוטיב העקרה. כשמתוארת העיר לאחר סיפור העלילה הריה עיר שונה במקצת. דעפת האלוות, נחנה לחיי שעה ולשקיקת החומר. עיר זאת כולעת את זכרה של הנערה שנפלה כה אך נשא את אוחה כמבורה נצחית.

השיר השביעי חוזר לאחיה אל המוות עצמו וכמעט מתאר את האירוע. כשהיא משמש למעשה הספר. אפשר לומר שיש בשירים אלו, שהם כשעלצמם מעניינים כל אחד בפני עצמו, חזרה כמעט מיניעת על רעיון שנתקלנו בו, בקיצור האופייני לטור השביעי. בשורות: 'זיא נפלה על החוף, וחזרה מן הים... עקשנית דוממה חוחית' (הסור השביעי, א' 105).

אמרו בתחילה שיש פרוזודור, וסקולן וטרקלין-על. ואכן בשירי ירדעיים, שנכתבו בימים שבהם עדיין לא היה העלילה הבלתי-לינאלית במרכז האירועים הריה נזכרת בקיצור ובדרך-אנב. בשירי 'הסור השביעי' אנו מקבלים את האורם של השלבים השונים במסכת ההפעלה, ישנן נקודות מוצא שונות ומופיעות הדגשות מנחנות בהתאם למשתמפים לסיפור המעשה, אך העיון המיד אחד — ארץ-ישראל הייבט לקלוט עולים, ומה שאומרים או עושים האנגלים רק מגביר את העקשנות והחמירה לקראת הגשמת המטרה הזאת. מנשי המבורה וסיפורי הדמויות הפועלות הזפנים למקשה אחת וירצים עלילה מתוללת של מלחמת קיום וצידה.

בשירי עזרי הונה, שהם מעין שירי סיכום, קיימת הסתכלות מרחק מהתפתח את השרים למרחקים יותר ולעיתים את למתחכמים, אך יחד עם זאת היא משאירה אותם בטוחות ואתקטאליה ומאפשרת לנו לראות את התמונה כולה באחדות.

בשיר של מסעי (עמ' 13) מורגשת אורחה מיוחדת שכולה חשד, איבה ופחדים. ביחשבה מלאח עיניים וציפורי' נוסעת גולה שלמה. אם קראנו בשירי האירועים וציינו לעצמנו תמונה של הפעלה, הרי כאן הבנו מהי הרוח השוררת מסביב וכיצד מרגישים פליטי חרב.

בחוזה ימים (עמ' 15) מודגשת עזרי יותר ההרגשה המלווה עולים מצטופפים בחחיות ספיה מתנודדת בלב ימים — שירי יהודה הלי מרומים ברקע האורחה היא גבורת השיר. כל אוחן חוויות שוכבו רק ברקע בשירי 'הסור השביעי' מופיעות כאן בצבעים חיים וססגוניים. לפתע נוסע ממזר של עומק לרחוקים ששמענו עבר. הספינה היא קליפת העץ דקת החור ויושביה חברים יחדיו לאבל ולמשש.

כוחות החלמה-השיגע-הבלתי

כיליל פנים אל פנים (עמ' 18) גוררים הירמויים והלייריקה הופכה למרכז-המרכז של השיר — עזרי וזכר בו הליל הזה, ליל רבנו למול ים אבי-המין, לכוד ובאין עז. כחור נשבלם בענול קרמון' — כך אומר המשורר ובאותו עדיין מצלצל מלים דומות, אך פשוטות וחדות יותר: 'על הצי הלה, האפורה, הקטן, סופר עזר בשיר ובזמנים (ינאם תשובה)'.
אין ספק שהמשורר משתל בשירי הונה, להנציה אתה אתה הכריז בדרך פיוטית ופרטיליית יותר, אך לרגעים נרמה שקל יותר לאחוז ולהעדיף את השירים שבשור'.

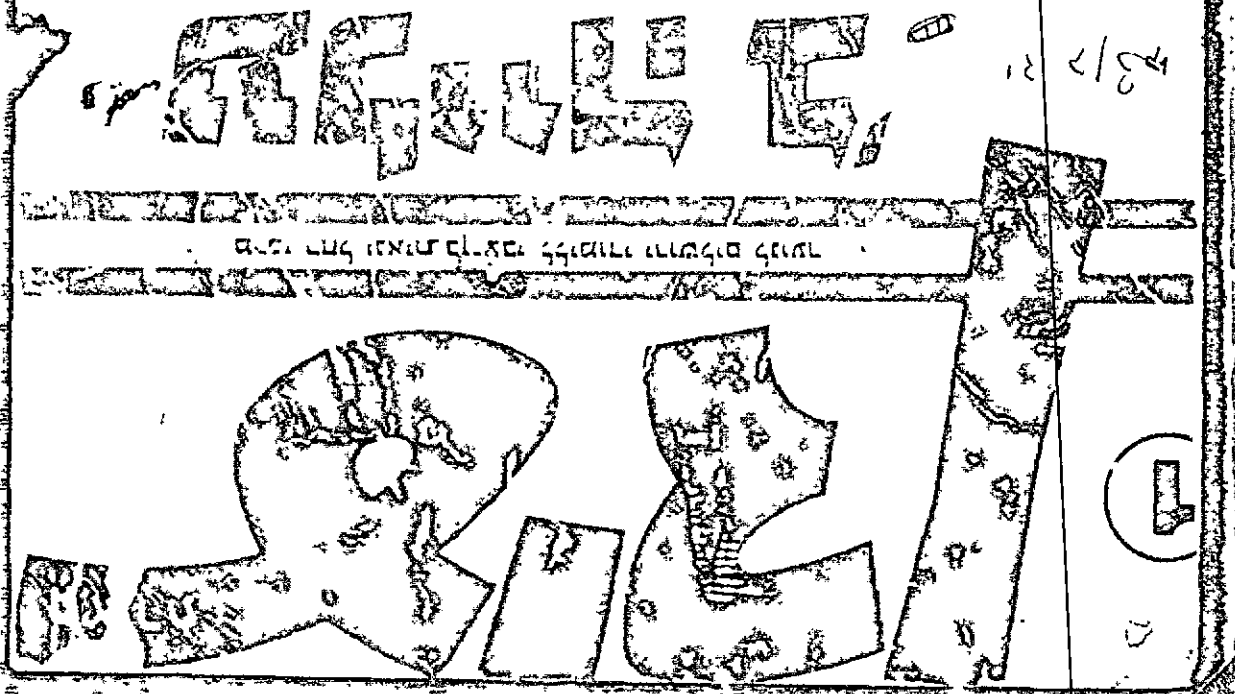
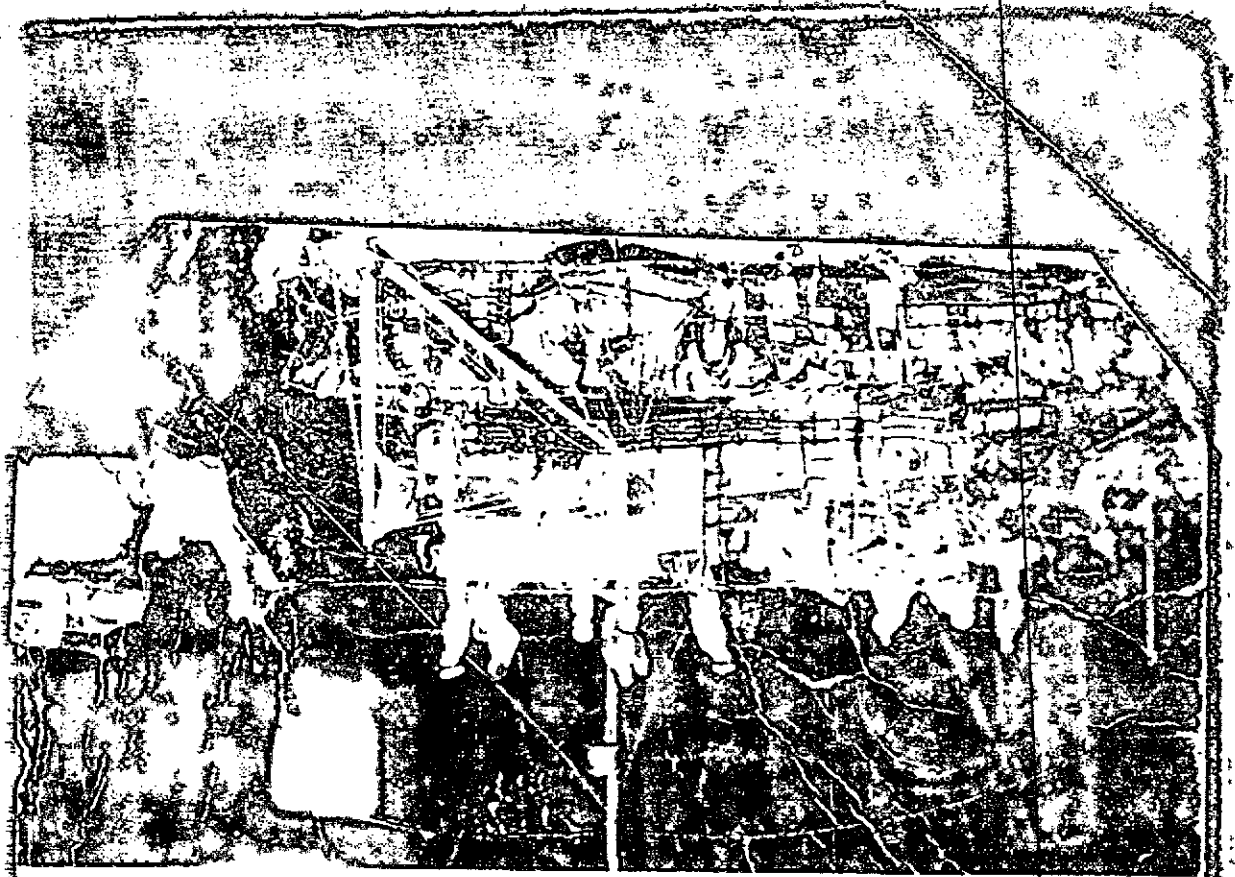
בשיר של נדפסים (עמ' 21) עולה חוזה הכריחה, חוזה רוחית אכזרית וכאב — כי בנוס הנודך מורדפה נפש, גם עזר ושעזר יקשו נפשי.

שיר בעל עצמה מיוחדת הוא שיר הקונים (עמ' 22). נתקלנו בסיפור הזקנים עוד בשירי ירדעיים, וכאן חשים אנו בהבנתו העמוקה והפלאית של המשורר הצעיר הראה לנו עוצר שירי אדם שכלו עלהם כל הקצים וכל זאת עדיין שואפים הם להוצגל, השיר אנושי ולאומי גם יחד, ויש בו משיס תוספת של רובד לפאמח הגבורה המצטיחה לעינינו בשירת האקטואליה של אלחמן.

בידף של מיכאל יתן הסבר נוסף לבעיית הזקנה. המלה היא המגלומחה של הזקנה ואלה נושאים הצעירים את פניהם. הם אינם מכירים אותה, ורק העלייה המיוחדת והנעוטה מסוגלת להביא אליהם בשורות שלא הכירו. גם השואה ומוראותיה נמזים בשירי הפליטים הצעירים למולדם (עזר דף, עמ' 28). הרעיון המרכזי בשירים אלו הוא האחרות החדשה הנעוטה בין הצברים הנשאים על כפיהם את העולים וכן הנדפסים, ניצולי השואה, שעונים לישמות אפלים של גולה אשכנזי.

אם בשירי 'הסור השביעי' שמענו דברים קולקטיביים ויכולנו להתחייסם לאוניות מסוימות ולאירועים מסוימים, הרי שכאן עומד מעלנו רעיון גדול ואולי חדשני — לכל תקופה יש היאור הולם כספרות. לתקופת ההפעלה והגבורה ניתן היאור זה כשדות של אלחמן כשני המלווים — גם באפוס וגם בפיוט. נרמה שמי שלא קרא את שירי 'יתן היאור זה כשדות של אלחמן ואולי אפילו לא יכיר הכנה נכונה את עיר הונה'. מתוך השורות עולים התסברים, המפריעים במידה מסוימת לקורא המתחש חוויה ראשונה, אך מאמחים את ההרגשה שהגורבים מכונים מראש. אנו שומעים את המלים 'חטבים המקופה ותחצב כל כנה'. ברור שלפנינו המשורר היודעי-בל והוא גם זה המציין — 'מה צפה לנו מאחורי הפרגוד לא נדע, לא נשאל, שנת חיה' חתור חרב. עזר הדרך רבתי, מי שמכב תי את האירועים מסכם אותם כפוסקפטיבה, אך מנסה להתחייסם אליהם כאל התרחשות היסטורית.

בשיר הגירדשי (עמ' 38) ישנו היאור של פרק 'שאלו לו את' לפנינו תמונה כענונית, כמעט פריצגלית, רבת פרטים ועשירת דמויות. אנו שומעים את חרשות הערב בלשונות השונות, רואים מפרשים, חתים יפה לראות השמטה שיר כהנה ספיל או חסודיק נבחה — שירים הסמורים את האותיות שמללים משתקים הון.

73/2 21

RESEARCH AND DEVELOPMENT

